

Az esztétika pedagógiai perspektívából

ANTAL-LUNDSTRÖM ILONA

lathatohangok@freemail.hu

A zenepedagógia professzora, tudományos kutató

A pedagógia tudománya ma azt tartja fő feladatának, hogy a teljes emberi életúton segítse az egyént személyiségének fejlődésében és azokban a változási törekvéseiben, melyek életét jobbá teszik. A fejlett országokban az esztétika filozófiaként és gyakorlatként is egyre fontosabb szerepet kap az élet minőségének javításában, szebbé tételében, ezért időszerű, hogy többet tudjunk a pedagógiai vonatkozásairól is. A pedagógia mind az Egyesült Államokban, mind Európában már korábban a demokratikus fejlődés útján indult el, ám ez a változás az esztétikai filozófiában csak az utóbbi évtizedben vált érzékelhetővé. Az új esztétikai filozófiai elmélet, a radikális esztétika feladata az, hogy közelebb hozza az esztétikát a tömegekhez, azaz demokratizálja azt.

A radikális esztétika pedagógiai következményei

A radikális esztétika filozófiája alkalmas arra, hogy a pedagógia elméletének újragondolására, segíti a tájékozódást a pedagógia rendszerében, és az esztétika pedagógiai szemléletű vizsgálatával rámutat ezek kapcsolódási pontjaira, így módon korábbi nézeteink ellenőrzésére ösztönöz.

A radikális esztétika kiindulási pontja az, hogy – ellentétben a korábbi elméletekkel – a személyiséget nem az esztétikai befogadói szerep fejleszti a leghatékonyabban, hanem a különböző esztétikai aktivitásokban való részvétel (Armstrong 2000).

Az esztétikai aktivitás, tevékenység (experience), pontosabban a cselekvésen alapuló, az esztétikai tevékenység révén szerzett érzéki tapasztalat adja a megoldást a „magas kultúra” és a mindennapok művészetének hosszú harcában. Az ilyen alapon meghatározható radikális esztétika magában foglalja az élő, aktív viszonyt a művészetekkel és a világ minden megjelenési formájával. Nem a végső produktum, a mű, hanem az esztétikai alkotási folyamatban való részvétel áll a központban. Dewey szerint (1934, 1997) az esztétikai tevékenység az, ami életben tart bennünket. Hangsúlyozza, hogy az esztétikai tevékenységek és kifejezésformák tartalmuktól függetlenül serkentőek: élesítik a felfogást, a gondolkodást, és elméleti vizsgálódásra készítő jellegüknél fogva döntő szerepet játszanak a személyiség fejlődésében.

A vezérlő elv a modern pedagógiában az olyan oktatás, amely minden egyes gyermek személyes adottságait igyekszik készséggé fejleszteni a teljesítőképességének lehető legmagasabb fokáig azért, hogy egy jövőendő társadalomban demokratikus állampolgárként és humánus lényként tudjon élni. Ennek megvalósítása ma már lehetséges. Bizonyítékaink vannak arra, hogy a gyermek kompetenciái javulnak, amikor cselekvés-

központú esztétikai oktatásban vesz részt, tehát a pedagógia használható módszerhez jutott e cél eléréséhez. Az esztétikus életre való beállítottság és az esztétikai alap serkenti az önszabályzó erőt, amikor a határozathozatali képességet kell bizonyítani (Antal-Lundström 2011).

A radikális esztétika elméletének pedagógiai tanulságai szerint az esztétikai aktivitások hatékonyan formálják az emberi személyiséget. A kutatások tükrében az is látható, hogy a különböző művészeti területeken és a kompetenciákat tekintve nem automatikus a fejlődés. A fejlődés feltétele a tudatos pedagógiai vezetés és a demokratikus légkörben folyó aktivitásokban való, hosszabb ideig tartó részvétel. A radikális esztétikai nevelés esztétikai érzékenységgel, befogadóképességgel és -kapacitással, valamint esztétikai elemzőképességgel, sokoldalú, komplex készségekkel, kreativitással és intuícióval ajándékozza meg a gyermekeket. Ezek a speciális területek segíthetik a humánus emberszemlélet, a fejlett cselekvési képesség és az etikus döntési képesség kialakítását.

Egész Európára érvényes a nagymértékű be- és kivándorlás, így itt is egyre gyakoribb a különböző kultúrák keveredése. Az utóbbi évtizedek modern népvándorlásában jól megfigyelhető, hogy az ember képes alkalmazkodni a megváltozott viszonyokhoz, egy bizonyos mértékig elviseli azt, ugyanakkor ugyanilyen erővel meg is akarja változtatni azt a környezetet, amelyben él és fejlődik.

Az is nyilvánvaló, hogy az oktatás-nevelés terén korábban alkalmazott elméletek ma már túlhaladtak, nem adnak kielégítő választ ezekre a kérdésekre, vagyis a pedagógiában is meg kell változniuk a nézőpontoknak és az elméleti alapoknak. Az embernek ma a szociális kompetencián kívül szüksége van jól kifejlesztett tájékozódási képességre az ismeretek hatalmas áradatában, vagyis önálló, fejlett gondolkodási, kognitív kompetenciára azért, hogy megértse, összefüggésében is kritikusan lássa az adatokat, információkat. Mindenekfelett azonban egy sokkal szélesebb, sokoldalúbb és jobban működő kommunikációs kompetenciára van szüksége, amely minden kultúrkód használatát tartalmazza. Ezért fontos beszélnünk az esztétikai tevékenységek szerepéről a személyiség életfontosságú kompetenciáinak serkentésében, különös tekintettel a korai évek, a gyermeki szocializáció idején. Az Európai Közösség meghirdetett programja, a Science in Society (Tudomány a társadalomban) 2005-ben megrendezett konferenciáján megfogalmazott legfontosabb feladat a kulturális kiegyenlítés az oktatás és nevelés révén az esztétikai aktivitások alkalmazásával.

Svédországban most békében élnek a különböző országokból oda menekült szerb, horvát és koszovói emberek, a törökök és a kurdok, vagyis a korábbi ősi ellenségek. A főiskolai szünetekben svédül beszélnek egymással egy új életről, új feltételek között. Világzenét játszva, egymás ételeit kóstolgatva találkoznak a régi és az új svédek a szülői értekezleteken, vitatkoznak az egyetemes és egységes emberi értékekről, ismerkednek egymás kultúrájával és gondolkodásmódjával is. Egységesedő szemlélettel ítélik el a régit, keresik az új megoldásokat, amelyek összekötik az embereket, és már az óvodákban, a családi neveléssel kezdődik ez a folyamat. Az utóbbi években elvégzett empirikus vizsgálatok tapasztalata az, hogy az esztétikai aktivitások mind az oktatás, mind a nevelés területén növelték a hatékonyságot, jobb eredményt lehetett velük elérni az iskolákban mint a hagyományos módokon.

A megértés és kifejezés különböző formái

A nyugati országokban az utóbbi évtizedben már elfogadott Howard Gardner elmélete (1982, 1993) az intelligenciák sokrétűségéről, amely szerint a világ megértésének és az emberi kifejezésnek sokféle formája adott. Mindenkinek megvan a lehetősége a kulturális kódok, vagyis a vizuális, a nyelvi, a matematikai, az auditív-zenei, a kinesztikus jelzések használatára, amelyek azonban jelentőségükben, arányukban az adottságok és az intelligenciák erőssége szerint különbözőek lehetnek az egyes emberekben. Ezért a sajátos, személyes intelligenciaprofil határozza meg a kifejezésformáink és megértésünk, valamint a tanulás egyénre szabott, optimális formáját.

Ismerőseink között is vannak olyanok, akik zenei-auditív vagy a vizuális-képi, mások a matematikai, mozgásos, esetleg verbális úton tudják inkább kialakítani a kommunikációt, másokat megérteni, illetve magukat megértetni. Ezenkívül Gardner (1982, 1993) megjegyzi, hogy a társadalmi viszonyulásainkat a intraperszonális, illetve az interperszonális intelligencia aránya határozza meg ebben a profilban.

Az iskolarendszer nevelőfeladata lényegében nem változott, de az engedelmes, jól alkalmazkodó és szófogadó gyermeki ideálról egyre inkább a belső önszabályozásra, az érdeklődés irányítására és az önálló határozathozatali, döntési képesség kialakítására tevődik át a hangsúly, tehát a társadalmi változás természetes velejárójára, a szociális kompetenciára. A nevelés fogalma ma egyrészt a közösséget fejlesztő, abban aktív részvételre ösztönző, másrészt az önfejlesztő, egyéni harmóniát létrehozó tevékenységek kialakítását foglalja magában (Antal-Lundström 2011). Ezek a képességek a teljes életben, az emberekkel való társas kapcsolatban fejeződnek ki.

Az oktatás korábban a tudás átadására összpontosított, konkrét ismereteket, képzést adott a fiataloknak. A didaktika új tolmácsolásában a cselekvő, végrehajtó, kivitelező komponens kiformalása többrétű feladatot jelent: részben az ismeretek befogadásának és feldolgozásának képességét, amely tájékozottságot biztosít a társadalomban, részben egy sokoldalú „tranzakciót”, a kölcsönös kapcsolat kialakításának képességét, amely lehetővé teszi a gondolatok és vélemények cseréjét a közeli és távoli környezettel, a sokoldalú kommunikálást.

A kapcsolatteremtés a környezettel az érzékszervek működésével kezdődik, amikor azok jelzéseket és ingereket vesznek fel a közeli világból. A válaszadás előtt a kognitív rendszerben meg kell történnie az agyi feldolgozásnak, amely az észlelés révén tudatos kommunikációs vagy mozgásos tevékenységre, tranzakcióra készítet az emberi kulturális kódrendszerek és esztétikai kifejezésformák használatával. Gardner a rendszerében ezt öt intelligenciának nevezi: auditív, vizuális, matematikai, nyelvi, kinesztikus. Ezek adják az általános kulturális alapot minden egyén hatékony cselekvőképességéhez. Ahhoz azonban, hogy valaki a társadalom tudatos és hasznos tagjaként élhessen, szüksége van speciálisan használható szaktudásra is, ezt a szakmai ismereteket és készségeket kialakító képzés, a szakképzés adhatja meg. A munkaerő mobilitására vonatkozó eddigi kutatások azt mutatják, hogy a gyakori munkaköri váltás azoknak könnyebb, akiknek az általános kulturális színvonala magasabb, jobban tájékozottak, több területen vannak otthon.

Az általános kulturális készségek magukban foglalják a fejlett kommunikációs készséget, vagyis a kulturális kódok zökkenőmentes használatát és a megfelelő kognitív, gondolkodási technikát a pszichológiai készségekkel (érzékelés, észlelés, elvont gondolkodási és rendszerező képesség, analízis-szintézis, koncentrációs képesség és emlékezeti

befogadás) együtt. Heath és Smyth (2000) kutatása kimutatja az összefüggést a szak-képzés, a munkavégzés hatékonysága és a szociális, a kommunikatív és a kognitív kompetencia minősége között, valamint azt a tényt is megerősíti, hogy ezeket kisgyermekkorban esztétikai aktivitásokkal lehet serkenteni.

A fentiek pedagógiai következménye az, hogy a gyerekeknek meg kell ismerniük a kulturális kódok minden formáját. Ez az esztétikai kifejezésformákon keresztül, azok gyakorlásával lehetséges. Az emberi kifejezésformák, amelyek gondolatokat és érzelmeket hordoznak, összefüggnek a gondolati formákkal és a jelrendszerekkel. A tudatosan használt „első jel(ző)rendszer”: az esztétikai, művészi, és a „második jel(ző)rendszer”: a szavak, a nyelv választ el bennünket az állati fajtól, és fontos állomást jelent fajunk fejlődésében. A nyelv és a szó nélküli kódrendszerek használata megváltozott a számítógép korában, ez kihívást jelent a pedagógia számára. Az iskolának többet kell törődnie a jelek, formák, kép, hang, zene, mozgás, vagyis a különféle intelligenciaterületek kódrendszerével, ideértve a matematikát is. A szemiotika, a jelek, szimbólumok és kódrendszerek használatának tudománya újra fontos tárgy lett az egyetemeken.

Összegzés

A társadalom demokratikus fejlődése érdekében szükséges, hogy minden polgár megkapja a lehetőséget az életfontosságú kompetenciák kifejlesztésére, amely használható tudást, képességet és magatartási viszonyulási formákat jelent a szociális, a kommunikatív és a kognitív kompetencia terén. Ezek a kompetenciaterületek adják az alapot a személyiség értékrendszeréhez, valamint határozzák meg cselekvése színvonalát.

Az iskola feladata az, hogy megadja minden tanulójának azt a cselekvési képességet, amely a vitális kompetenciák szükséges és használható színvonalát jelenti a jelen társadalmi helyzetben. Minden tantárgy oktatásának e felé az általános cél felé kell törekednie. Ebből logikusan következik, hogy az egyes tantárgyak az életfontosságú kompetenciák fejlesztésének függvényében kapjanak helyet a tantervben. Ez kell, hogy megalapozza azokat a határozatokat, döntéseket is, amelyek az iskola jövőbeli szerepére, konkrét feladataira vonatkoznak.

Végezetül megfogalmazódik a kérdés a radikális esztétika pedagógiai következményeivel kapcsolatban: lehetséges-e az, hogy ezek a gondolatok valóban gazdagíthatják a pedagógia mai rendszerét, és segíthetnek az egyes ember cselekvési képességének optimális fejlesztésében, azoknak a kompetenciáknak a létrejöttében, amelyek a demokratikus állampolgárt jellemzik.

IRODALOM

- Antal-Lundström Ilona 2011: *A zene ajándéka*. Budapest: Argumentum Kiadó.
- Armstrong, Isobel 2000: *The Radical Aesthetic*. Oxford: Blackwell.
- Dewey, John 1934: *Art as Experience*. New York: Minton, Balch.
- Dewey, John 1997: *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Gardner, Howard 1982: *Mind and Brain. A Cognitive Approach to Creativity*. New York: Basic Books.
- Gardner, Howard 1993: *Multiple Intelligencies: The Theory in Practice*. New York: Basic Books.
- Heath, Shirley Brice – Smyth, Laura 2000: *ArtShow: Youth and Community Development. A Resource Guide*. Washington DC: Partners for Livable Community.